

SİVAS AHKÂM-I ŞİKÂYET DEFTERLERİNE GÖRE 18. YÜZYILDA GÜMÜŞ KAZASI (1742-1774)

Buket ÇELİK*

ÖZ

Oldukça kadim bir geçmişe sahip olan Amasya şehri sosyal, ekonomik ve kültürel yönleriyle öne çıkan tarihi bir kenttir. Osmanlı'ya katıldığı yıllarda eyalet merkezliği de yapmış olan Amasya, önemli bir sancak olma vasfını devletin yıkılışına kadar korumuştur. Bu çalışmada, Amasya'nın kazalarından biri olan ve yine Amasya gibi köklü bir geçmişe sahip bulunan Gümüş'ten bahsedilecektir. Günümüzde Amasya'ya bağlı Gümüşhacıköy adıyla bilinen kaza, Osmanlı döneminde Gümüş kazası olarak anılmıştır. İncelenen dönemde ve arşiv belgelerinde kazanın ismi bazen sadece *Gümüş*, bazen *Gümüşâbâd*, bazen de *Gümüş ma'a Hacıköyü* şeklinde geçmiştir. Bu çalışmada, 1742-1774 yıllarını kapsayan ilk 12 Sivas Ahkâm-ı Şikâyet Defteri'nden yararlanılmıştır. Defterlerde Gümüş kazasıyla ilgili toplam 236 hüküm tespit edilmiş ve bu veriler doğrultusunda kazanın sosyo-ekonomik yapısı ile idari durumu hakkında bilgiler verilmiştir. Çalışmada ilk olarak kazaya bağlı nahiye, mahalle ve köyler tespit edilmiş ve bölgenin idari yapısı ortaya konulmuştur. Ardından halkın miras, borç ve alım-satım gibi kişisel anlaşmazlıkları ile vergi ve güvenlik sorunları gibi kamusal şikâyetleri ele alınmıştır. Ayrıca bölgedeki sosyal ve ekonomik hayatın önemli bir parçası olan vakıflara da yer verilmiştir. Elde edilen tüm bu verilerle, 18. yüzyılda Gümüş kazasındaki günlük yaşamı, devlet-halk ilişkilerini ve merkez ile taşra arasındaki hukuki süreçlerin işleyişini bütüncül bir yaklaşımla sunmak amaçlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Amasya, Gümüşhacıköy, Şikâyet, Ahkâm Defterleri, Osmanlı

THE DISTRICT OF GÜMÜŞ IN THE 18TH CENTURY ACCORDING TO THE REGISTERS OF COMPLAINTS (1742-1774)

ABSTRACT

The city of Amasya, which boasts a very ancient history, is a historic city that stands out for its social, economic and cultural aspects. Having served as a provincial capital during the years it was incorporated into the Ottoman State, Amasya retained its status as an important sanjak until the collapse of the state. This study will focus on Gümüş, one of Amasya's districts, which, like Amasya itself, possesses a long-standing history. Now known as Gümüşhacıköy, a district under the jurisdiction of Amasya, it was referred to as the Gümüş district during the Ottoman period. During the period under examination and in archival documents, the district's name appears at times simply as Gümüş, at times as Gümüşâbâd, and at times as Gümüş ma'a Hacıköyü. In this study, the first 12 Sivas Ahkâm-ı Şikâyet Defteri, covering the years 1742-1774, were examined. A total of 236 rulings relating to the district of Gümüş were identified in the registers, and based on this data, information was provided regarding the district's socio-economic structure and administrative status. The study first outlines the administrative structure of the region by describing the sub-districts, neighbourhoods and villages under the district's jurisdiction. It then examines the public complaints regarding issues such as taxation and security, as well as personal disputes among the population concerning inheritance, debt and sales. Furthermore, the study also covers waqfs, which formed an important part of social and economic life in the region. Using all this data, the aim is to present, through a holistic approach, daily life in the Gümüş district during the 18th century, state-public relations, and the functioning of legal processes between the centre and the provinces.

Keywords: Amasya, Gümüşhacıköy, Complaint, Ahkâm Registers, Ottoman

Araştırma Makalesi

Makale Gönderim Tarihi: 01.10.2025

Yayına Kabul Tarihi: 25.09.2026

* Dr. Öğr. Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Tarih Bölümü, SİVAS; ORCID: 0000-0002-6959-7197,

E-posta: buket.celik@cumhuriyet.edu.tr

Giriş

Amasya, 1398’de Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. 1413 yılında Rum beylerbeyliğine (Eyalet-i Rum) dâhil edilmiştir. Bu beylerbeylikte başlangıçta Amasya, Tokat ve Sivas bulunurken, II. Murad’ın saltanatının sonlarına doğru Çorum ve Canik, daha sonra Karahisar-ı Şarkî eklenerek sınırlar genişletilmiştir. 926 (1520) yılına kadar beylerbeyilik merkezinin Amasya ile Tokat arasında yer değiştirdiği görülür (Açıkel, 2008, s. 225). Bu tarihten itibaren beyliğin merkezi Sivas olmuştur. XVI. yüzyılın ikinci yarısında eyaleti meydana getiren sancaklar Sivas, Amasya, Çorum, Bozok, Divriği, Canik ve Arabgir’dir. Bu durum XVII ve XVIII. yüzyıllarda da değişmemiştir (Kavaklı Kundakçı, 2016, s. 79-81. Ayrıca bkz. Gökbilgin, 1965; Şimşirgil, 1990; Şahin-Emecen, 1991).

Çalışmada Amasya’ya bağlı kazalardan Gümüş kazası ele alınmıştır. Çalışmanın ana kaynak grubu Sivas Ahkâm-ı Şikâyet defterleridir. Eyalet Ahkâm-ı Şikâyet defterleri eyalet, sancak, kaza ve köy çalışmalarına katkı sağlamak amacıyla son dönemlerde öne çıkan kaynak gruplarından. Bu defter grubu üzerinden kazaların sorunları ve sosyo-ekonomik özellikleri hakkında çeşitli çalışmalar yapılmıştır ve yapılmaya da devam edilmektedir (Gök, 2020; İnbaşı Arı, 2020; Üner 2021; Üner, 2024; Mercimek, 2024; Üstün 2025).

Sivas Ahkâm-ı Şikâyet defterlerine göre 18. yüzyılda Amasya sancağına bağlı kazalar Amasya, Gedegra (Köprü, Vezirköprü), Geldiklan, Kelkiras, Lâdik, Merzifon, Simre-i Lâdik (Havza), Zeytun, Zünnunabâd ve Gümüş’tür. Amasya sancağına bağlı nahiyeler Akdağ, Argoma, Bergoma, Gazilerovacı, Geldigelen (Veray), Ortapazarı, Aştakul, Ezinepazarı (Yavaş, İnepazarı) ve Kocakayası’dır (Çelik, 2020, 16).

Gümüş kazası hakkında çeşitli yüzyıllara ait çalışmalar mevcuttur (Bayram, 1994; Bayram, 2000; Korkmaz, 2015; Keçeci Kurt- Cevger, 2019; Çelik- Keçeci Kurt, 2022; Tosun, 2022; Çelik, 2023). Bu çalışma Sivas Ahkâm-ı Şikâyet Defterleri’ne göre Gümüş kazasının 18. yüzyılına ait bilgiler sunmaktadır. Aynı defter serisi üzerinden Amasya hakkında çeşitli çalışmalar yapılmıştır (Taşova, 2023; Cevger-Keçeci Kurt, 2019). 18. yüzyıla ait Amasya Şeriye Sicilleri’nden çalışmalar da mevcuttur (Karadeniz, 1996; Ünal, 2022). Gümüş kazasının 18. yüzyılı ve sosyo-ekonomik durumu hakkında bilgi veren araştırmaların eksikliği nedeniyle bu çalışma ile söz konusu eksikliğin giderilmesi amaçlanmıştır.

Divân-ı Hümayûn defter serileri arasında yer alan ve A.{DVNS.AHK.SS.d fon koduyla tasnif edilmiş toplam 36 adet Sivas Ahkâm-ı Şikâyet defteri bulunmaktadır. Bu çalışmada 1742-1774 yılları arasındaki şikâyetlerin kaydedildiği 1-12 numaralı Sivas Ahkâm-ı Şikâyet defterleri taranmış ve Gümüş kazasından Divân’a ulaşmış şikâyetler tespit edilmiştir. Söz konusu tarihlerde Gümüş kazasından Divân-ı Hümayûn’a 236 adet şikâyet ulaşmıştır. Bu hükümler Gümüş’ün sosyo-ekonomik yapısı hakkında bilgiler verecek niteliktedir. Aşağıdaki tabloda 1-12 Numaralı Sivas Ahkâm-ı Şikâyet defterlerinin incelenmesi sonucunda Gümüş kazasıyla ilgili tespit edilen hükümlerin defter, sayfa ve sıra numaralarına yer verilmiştir.

Sivas Ahkâm-ı Şikâyet Defterlerine Göre 18. Yüzyılda Gümüş Kazası (1742-1774)

Defter No.	Defterdeki Sayfa Numarası ve Hüküm Sırası	Toplam (Adet)
1	12-1, 32-4, 41-6, 67-3, 67-4, 80-5, 92-5, 118-3, 125-2, 138-6, 139-3, 176-5, 183-2, 185-1, 201-1, 209-1, 222-1, 250-3, 255-3, 266-2	20
2	10-3, 23-3, 48-4, 71-4, 75-2, 76-2, 78-1, 78-3, 79-3, 82-3, 91-3, 92-4, 93-3, 99-2, 99-3, 101-2, 105-3, 106-4, 107-1, 109-4, 143-1, 167-1, 167-2, 178-2, 181-3, 183-3, 188-2, 192-1, 201-1, 327-1, 329-2, 332-2, 333-3, 383-3, 384-3, 444-4, 451-5, 452-1, 453-3, 458-1, 458-4, 460-2	42
3	21-2, 36-5, 39-3, 39-4, 39-5, 48-2, 50-3, 58-2, 62-1, 130-3, 164-2, 193-1, 207-3, 307-5, 308-1, 313-1, 340-4	17
4	10-2, 43-1, 46-2, 47-1, 48-2, 52-3, 64-5, 76-2, 108-4, 150-1, 161-2, 198-3, 198-4, 199-3, 202-2, 206-2, 216-2, 238-2, 240-3, 242-1, 243-2, 281-3, 290-4, 392-2, 393-1	25
5	10-4, 12-1, 36-3, 88-1, 88-3, 88-4, 91-1, 99-3, 105-1, 125-1, 160-1, 162-2, 165-2, 167-2, 276-3, 309-1	16
6	25-2, 32-1, 70-3, 97-3, 98-1, 103-4, 107-1, 112-2, 133-2, 147-3, 174-3, 191-2, 203-4, 209-3, 292-1, 306-3, 314-3, 314-4, 316-1, 322-2, 361-1, 361-2, 361-5, 363-4	24
7	39-2, 82-2, 235-4, 283-1, 285-5, 347-1, 348-1, 352-3, 355-1	9
8	72-3, 94-3, 153-1, 182-2	4
9	10-3, 11-1, 17-2, 39-1, 70-4, 79-2, 83-1, 83-3, 88-2, 91-2, 167-2, 168-1, 181-1, 184-1, 185-2, 190-1, 229-1, 266-1, 290-4, 291-1, 293-2, 298-2, 306-2, 306-3, 307-1, 318-1, 319-1, 324-1, 324-3, 325-1, 326-2, 328-2, 337-1, 351-1, 369-2	35
10	31-2, 31-3, 76-3, 88-1, 89-4, 91-2, 91-3, 134-2, 170-1, 173-3, 186-3, 229-4, 230-3, 239-1, 259-1, 266-4, 266-5, 290-3, 292-1, 298-1, 327-2, 327-4, 367-1, 367-2, 368-1, 368-2, 368-3, 369-1, 372-3, 372-4,	30
11	64-4, 80-3, 95-4, 224-2, 270-1, 272-2, 275-1, 321-1, 326-2, 352-2	10
12	75-4, 125-3, 127-1, 226-1	4
Toplam		236

Tablo 1: 1-12 Numaralı Sivas Ahkâm-ı Şikâyet Defterlerinde Gümüş Kazasına Ait Hükümler

İncelenen 12 adet Sivas Ahkâm-ı Şikâyet defteri içinde binlerce şikâyet kayıtlıdır. Defterlerdeki toplam şikâyet sayısı (Çelik, 2017, s. 116-117) ve bu şikâyetlerden Gümüş kazasına ait olanların oranı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Tabloda defterlerin tarih aralıkları da verilmiştir. Böylece yıllara göre şikâyet sayılarındaki artış ve düşüş oranları da tespit edilmiştir. Tabloda görüleceği üzere Gümüş'ten gelen şikâyetlerin oransal dağılımı yüksek değildir. İncelenen şikâyetler İstanbul'da Topkapı Sarayı'ndaki Divân-ı Hümayûn'a yapılmış şikâyetlerdir. Kadı mahkemelerine yapılmış ve mahallinde halledilmiş şikâyetler olduğu da unutulmamalıdır.

Defter No	Tarih Aralığı	Toplam Hüküm	Gümüş Kazasıyla İlgili Hükümler	Yüzde (%)
1	Ağustos 1742-Ağustos 1744	1329	20	1,5
2	Ağustos 1744- Ocak 1747	1330	42	3,1
3	Ocak 1747- Ocak 1750	1531	17	1,1
4	Ocak 1750- Kasım 1752	1251	25	2
5	Aralık 1752-Temmuz 1755	1053	16	1,5
6	Temmuz 1755-Aralık 1757	1170	24	2
7	Ocak 1757- Aralık 1759	1081	9	0,8
8	Aralık 1759- Eylül 1761	936	4	0,4
9	Eylül 1761- Aralık 1763	1152	35	3
10	Kasım 1763- Ağustos 1765	1243	30	2,4
11	Ağustos 1765- Haziran 1767	1225	10	0,8
12	Haziran 1767- Nisan 1775	976	4	0,4
Toplam		14.277	236	1,65

Tablo 2: 1-12 Numaralı Sivas Ahkâm-ı Şikâyet Defterlerindeki Hükümlerin Sayısal Dağılımı ve Gümüş Kazasından Gelen Şikâyetler

Sivas Ahkâm-ı Şikâyet Defterlerine Göre Gümüş Kazasının İdari Yapılanması

Günümüzde Amasya'nın altı kazasından biri olan Gümüşhacıköy, Amasya'nın batı kısmının ucunda yerleşmiştir. Adını topraklarından çıkmakta olan gümüş madeninden almıştır. Kazanın eski ismi Maden-i Sim'dir (Sezen, 2006, s. 344). Yıldırım Bayezid Amasya'nın fethine giderken kaza ahalisi kendi istekleriyle Osmanlı hâkimiyetine geçmiş ve bu nedenle de vergiden muaf tutularak madene hizmete memur edilmişlerdir (Gülbüz, 1993, s. 91). Evliya Çelebi Seyahatnâmesinde Gümüş şehrine "harap kale" demiştir. Evliya Çelebi, önceki ziyaretlerinde şehrin daha mamur olduğunu, ancak yine de kalesinin korunaklı olduğunu yazmıştır. Şehirde maden emininin mutlak emin (tam yetkili) olduğunu belirtmiştir (Evliya Çelebi, 2006, s. 334). Abdizâde Hüseyin Hüsameddin'in Amasya Tarihi eserinde belirtildiğine göre Hacıköyü kazasının genel durumu gayet iyi ve bereketlidir (Abdi-zâde Hüseyin Hüsameddin, 1986, s. 287). Osmanlı döneminde Gümüş ismiyle anılan kaza, Osmanlı'nın ekonomik ve siyasi açıdan önemli konuma sahip kazalarındandır. Gümüş, 1882'ye kadar kaza merkeziyken bu tarihte nahiye statüsüne geçirilerek Gümüşhacıköy'e bağlanmıştır. Bugün Gümüşhacıköy ilçesinin mahallelerinden biridir (Tosun, 2022, s. 3).

Osmanlı Devleti'nde ulaşım Anadolu ve Rumeli'de sağ, sol ve orta kol olmak üzere başlıca üç ana güzergâh ile bunlara bağlı tâlî yollardan sağlanmıştır. Anadolu'da *orta kol* Üsküdar,

Gebze, İznik, Bolu, Tosya, Merzifon, Tokat, Sivas, Hasan Çelebi, Malatya, Harput, Diyarbakır, Nusaybin, Musul ve Kerkük'e; *sol kol* ise orta kolla Merzifon'a kadar aynı güzergâhı takip edip, buradan Lâdik, Niksar, Karahisar-ı Şarkî, Kelkit, Aşkale ve Erzurum yoluyla Hasankale üzerinden bir kolu Kars'a, diğer bir kolu da Tebriz'e ulaşırdı (Sak-Çetin, 2004, s. 182). Bu güzergâhlarda Gümüş kazasının ismi geçmese de iki ana yolun kesişim noktasına çok yakın bir mevkide bulunması nedeniyle yolcuların Gümüş'ten de geçtiği arşiv kayıtlarından anlaşılmaktadır. Örneğin bir hükümde bahsedildiğine göre, 1745'te Aydın sancağının mekâri başı olan Hacı Musa, İran'a giderken, Gümüşâbâd kazasına bağlı Hacılar köyünde vefat etmiştir (BOA, A. {DVNS.AHK.SS.d, Sıra No. 2, s. 106-4 (2 Numaralı Sivas Ahkâm-ı Şikâyet Defteri, bundan sonra SAD, defter numarası, sayfa no-hüküm sırası şeklinde gösterilecektir). Başka hükümlerde de Gümüş kazasının yol güzergâhı üzerinde olduğuna işaret eden ifadeler rastlanmaktadır. 1746'da Anadolu valisi iken İran seraskerliğiyle görevlendirilen vezir, görev yerine giderken güzergâhı üzerindeki Gümüş ve Köprü kazalarına da uğramıştır (BOA, SAD nr. 2, s. 327-1). 1759'da Anadolu valisinin çukadarı olarak görev yapan Ebubekir, Kütahya'dan yola çıktığı seyahati esnasında Gümüş kazası ile Hacı köyü civarında 18 eşkıyanın saldırısına uğramıştır. Eşkıyalar Ebubekir'i öldürdükten sonra üzerindeki eşyalarını da yağmalamışlardır (BOA, SAD nr. 7, s. 348-1). Sivas Ahkâm-ı Şikâyet defterlerindeki bu bilgiler, Gümüş kazasının işlek bir yol güzergâhı üzerinde önemli bir menzil, konaklama ve geçiş noktası olduğunu, ayrıca yolcuları ağırladığını göstermektedir.

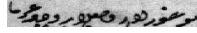
Sivas Ahkâm-ı Şikâyet defterlerinde kazadan *Gümüş*, *Gümüşâbâd*, *Gümüş ma'a Hacıköyü* olarak bahsedilmektedir. "*Gümüş ma'a Hacıköyü kazası Hacı karyesi*" şeklinde yazılmış hükümlerden (BOA, SAD nr. 5, s. 36-3, BOA, SAD nr. 10, s. 170-1) hareketle, araştırmasını yaptığımız 18. yüzyılda kazaya bugünkü ismiyle uyumlu olarak Gümüşhacıköy de denildiğini söyleyebiliriz.

Bazı hükümlerde *Gümüş kasabası*ndan da bahsedilmiştir (BOA, SAD nr. 1, s. 41-6, BOA, SAD nr. 1, s. 185-1, BOA, SAD nr. 2, s. 167-1, BOA, SAD nr. 4, s. 242-1, BOA, SAD nr. 6, s. 133-2, BOA, SAD nr. 6, s. 209-3, BOA, SAD nr. 10, s. 173-3). Kasabaya bağlı Sipah mahallesi (BOA, SAD nr. 1, s. 32-4, BOA, SAD nr. 1, s. 185-1) ve Cami-i Kebir mahallesinin (BOA, SAD nr. 2, s. 458-1) adlarına ulaşılmıştır.

Birkaç defterde *Gümüşâbâd ma'a Efteni* kazasıyla ilgili hükümler kayıtlıdır (BOA, SAD nr. 2, s. 325-5, BOA, SAD nr. 9, s. 331-3, 332-1, BOA, SAD nr. 10, s. 94-5). Bu hükümler muhtemelen yanlışlıkla Sivas Ahkâm-ı Şikâyet defterlerine kaydedilmiştir. Çünkü Gümüşâbâd ma'a Efteni kazası, Kastamonu eyaletinin Bolu sancağına bağlıdır (Sezen, 2006, s. 208).

İncelenen defterlerde, Gümüş kazasına bağlı *Gazilerovacığı* (BOA, SAD nr. 3, s. 207-3, BOA, SAD nr. 4, s. 10/2), *Hamamözü* (BOA, SAD nr. 3, s. 340-4) ve *Argoma* (BOA, SAD nr. 6, s. 316-1, BOA, SAD nr. 11, s. 270-1) nahiyelerinin adlarına rastlanmıştır. Kazaya bağlı diğer nahiye ve köylere ait herhangi bir şikâyet Divân'a yansımadığı için dönem genelindeki toplam nahiye ve köy sayısını kesin olarak tespit etmek mümkün olmamaktadır.

Gümüş'e bağlı köyler Hacıköyü, Kozluviran, Kuzviran, Karabuğra, Araphacı, İmirler, Çepni, Keçiköy, Hacılar, Yarlı, Eslemez, Kutluca, Halas, Dankaza, Bulak, Han, Ilıcak, Yemiş, Korkud, Malül, Ovacık, Kışla, Uluköy, Döğenci, İpekceköy?, Çetmi, Bedenderesi ve Gebe?kilise olarak tespit edilmiştir (Bkz. Ek 2).

Gümüş kazasında Emirler, Muğurlar?, Sallar, Doğurma?, Mahur? ve Afşar mezralarının (BOA, SAD nr. 4, s. 216-2) ve Hacıköyü'nde Yenice mezrasının (BOA, SAD nr. 1, s. 32-4) adlarına ulaşılmıştır.

Gümüş, incelenen dönemde Tokat voyvodalığına bağlı kazalardan biridir. *“Tokad voyvodalıḡı aklâmından (kaleminden) Gümüşâbâd kazâsına baḡlı nefs-i Gümüş ve tevâbi’i mukâta’ası karyeleri serbest olup dahl icap etmez”* ifadelerine bazı hükümlerde rastlanmıştır (BOA, SAD nr. 6, s. 70-3, BOA, SAD nr. 9, s. 306-2). Tokat 1659’dan itibaren voyvodalık olarak idare edilmeye başlanmıştır. Başlangıçta has denilen gelir bölgelerinin yönetimini sahibi adına yöneten kişiye voyvoda denmiştir. Daha sonraları Tokat gibi bazı serbest tımarlar ile vali ve mutasarrıflara verilen bazı gelirler de voyvoda gönderilerek yönetilmiştir. 1695’te malikâne sistemine geçilmesiyle en çok malikâne satışının yapıldığı bölgelerden biri Tokat voyvodalığı olmuştur. Gümüş kazası 1659’dan itibaren Tokat voyvodalığına bağlı kazalardan biridir (Beşirli, 162, s. 167-168). 6 Numaralı Sivas Ahkâm-ı Şikâyet Defteri’nde yer alan 1755 tarihli bir hüküm, o dönemde Tokat voyvodalığına bağlı olan ve malikâne sistemiyle Şeyh Ahmed’in tasarrufunda bulunan Gümüş kazasının vergilerine yönelik müdahaleler hakkındadır (BOA, SAD nr. 6, s. 70-3). 1763 senesinde malikânenin yarı (nısf) tasarrufu yine Şeyh Ahmed’in üzerindedir. Şeyh Ahmed reayaya zulmetmeye çalışan bazı kişilere fırsat vermediğinden ve bu nedenle de kendisine düşmanlık besleyenler olduğundan bahsetmiştir. *Erâzil-i nâs* (halkın rezilleri) dediği bu kişiler, fazladan salyane aldığı iftiralarıyla Şeyh Ahmed’in sürekli yargılanmasına da sebep olmuşlardır (BOA, SAD nr. 9, s. 306-2). Şeyh Ahmed’in 1755’ten 1763’e kadar Gümüş kazasının malikânesini elinde tutması, bu tarihlerde bölgedeki mültezim profilinin uzun soluklu bir yerel güç haline geldiğini göstermektedir. Bununla birlikte mültezimin, malikânenin gelirlerini ve reayayı korumak için zorba kişilerle uğraşmak zorunda kaldığı da anlaşılmaktadır. Ancak Gümüş kazasındaki bütün yöneticilerin görevlerini yerine getirirken aynı özveriyi sergilemedikleri de görülmektedir. Hacıköyü voyvodası Hacı Osman hakkında, halka baskı ve eziyet uyguladığına dair Divân’a şikâyetler yansımıştır. Köy halkı, voyvodanın, köydeki ayân ve mütegalibeden (zorba) İmam Abdülgafur, Deli Osman oğlu Katil Rahmetullah ve Burgaş? oğlu Mehmed ile iş birliği yaparak kendilerine zulmettiklerini belirtmişlerdir. Buna karşın Voyvoda Hacı Osman ise köylüler tarafından evinin yakıldığını ve iki yüz kuruş değerindeki eşyasının gasp edildiğini beyan ederek Divân’a şikâyetinde bulunmuştur. Divân’dan gönderilen mübaşirler, köyde yaptıkları araştırma ve gözlemlerde voyvodanın büyük zulmüyle karşılaşmışlardır. Sivas valisinin görevlendirdiği beş yüz kişilik süvari ordusu köye gönderilmiştir. Köyde halkın baskı altında olduğu, yetmiş kişinin zincirlenerek hapsedildiği ve pek çok kişinin köyünü terk etmek zorunda kaldığı tespit edilmiştir. Konağın yakıldığına dair ihbarın da asılsız olduğu görülmüştür. Köyün naibi de sorguya alınmıştır. Çünkü naibin mührüyle pek çok kişi hapsedilerek Samsun kalesine gönderilmiştir. Halk suçlu olmadığı halde neden köydekiler hakkında asılsız kararlar verdiği sorulduğunda, naip, kendinin de baskı altında olduğunu, kendine zorla karar yazdırıldığını ve mührünün de elinden alındığını söylemiştir. Yapılan incelemeler neticesinde voyvoda ve yanındaki üç kişinin İstanbul’a gönderilmesine yönelik karar çıkmıştır (BOA, SAD nr. 9, s. 229-1). Görevinden azledilen Voyvoda Hacı Osman hakkında sonraki birkaç yıl daha şikâyetler gelmeye devam etmiştir. Eski voyvodanın hâlâ Hacıköyü’nde olduğundan, Abdülgafur ve başka yandaşlarıyla birlikte halkın yedi bin üç

yüz kuruşlarını aldıklarından, hayvanlarını ve eşyalarını yağmaladıklarından şikâyetçi olunmuştur (BOA, SAD nr. 9, s. 290-4, 293-2, 324-3, 326-2). Her iki olay birlikte değerlendirildiğinde, taşradaki idarecilerin tutumlarının sabit olmayıp şahsi tercihlerine ve yerel güç odaklarıyla kurdukları ilişkilere göre şekillendiği görülmektedir.

Gümüş kazasının idarî ve adlî işleri kadılar tarafından yürütülmüştür. Divân'dan gönderilen hükümler Gümüş kadısına ve çoğunlukla Gümüş naibine hitaben yazılmıştır. Bu nedenle hükümlerde Gümüş kazasında görev yapan naip isimlerine rastlanmaktadır. 1742'de Gümüş kazası naibi Mustafa (BOA, SAD nr. 1, s. 67-3, 138-6), 1743'te Ahmed (BOA, SAD nr. 1, s. 266-2), 1744'te Mehmed Emin (BOA, SAD nr. 2, s. 78-3, 79-3, 105-3) 1745'te İsmail (BOA, SAD nr. 2, s. 178-2), 1747'de Şeyh Mehmed (BOA, SAD nr. 2, s. 444-4), 1748'de Ali (BOA, SAD nr. 3, s. 48-2), 1749'da İbrahim (BOA, SAD nr. 3, s. 164-2), 1750'de Deli Yüzbaşı İbrahim (BOA, SAD nr. 3, s. 307-5), 1750'de İbrahim (BOA, SAD nr. 4, s. 48-2), 1750-51'de Seyyid Mehmed (BOA, SAD nr. 4, s. 76-2, 242-1), 1752'de Şeyh Ahmed (BOA, SAD nr. 4, s. 281-3), 1753-55'te Ömer (BOA, SAD nr. 5, s. 36-3, 167-2, BOA, SAD nr. 6, s. 103-4, 107-1), 1757'de Mehmed Emin (BOA, SAD nr. 7, s. 39-2), 1759'da Seyyid Hasan (BOA, SAD nr. 7, s. 347-1), 1761'de Mustafa (BOA, SAD nr. 9, s. 83-1), 1762'de Mustafa (BOA, SAD nr. 9, s. 167-2), 1763'te Hüseyin (BOA, SAD nr. 9, s. 266-1), 1764'te Mustafa (BOA, SAD nr. 10, s. 134-2), 1765'te Seyyid Mehmed Emin (BOA, SAD nr. 10, s. 170-1), 1766'da Halil (BOA, SAD nr. 11, s. 270-1) ve 1767'de Hamdullah (BOA, SAD nr. 12, s. 125-3) olarak kayıtlara geçmiştir. Gümüş kazasındaki naiplerin her sene değiştiği görülmektedir. Bu durum Osmanlı adlî sisteminde kadı ve naiplerin görev sürelerinin iki yılı geçmemesi yönünde benimsenmiş kuralla (Ortaylı, 2001, s. 71) uyumluluk göstermektedir. Kazaya atanmış naiplerin sadece isimleri tespit edilebilmektedir. Bazı kadılar ve naipler hakkında şikâyetler mevcuttur. Gümüş kazasında naiplik yapmış Deli Yüzbaşı İbrahim, halkın hiç memnun olmadığı bir isim olmuştur. Kadıya hitaben yazılmış hükümde, Osmanlı kanunlarına göre bölgenin yerli ahalisinden birinin naip olarak atanması yasak olduğundan İbrahim'in naip yapılmasının doğru olmadığı belirtilmiştir. Yerli birinin naip olmasının zararları da şöyle belirtilmiştir: *"... iki hasım (düşman) da'va ile mahkemeye vardıklarında nâ-hak (haksız) olan tarafından ahz-ı rüşvet etmekle (rüşvet almakla) ol tarafı himaye ve icrâ-yı ahkâm-ı şer'iyye olunmayub (adalet icra olunamayıp) ..."* (BOA, SAD nr. 3, s. 307-5, 308-1). Kadı ve naiplerle ilgili başka şikâyetlere de rastlanmıştır. 1761'de Hacıköyü'nde yaşanan bir miras paylaşımında, mirasçıların talebi olmadığı halde terekeyi zorla yazarak resm-i kısmet adıyla vergi almaya çalışan kadı ve naip şikâyet edilmişlerdir (BOA, SAD nr. 9, s. 70-4, 83-3).

İncelenen defterlerde kazadaki madenle ya da madende çalışanlarla ilgili belgelere rastlanmamıştır. Sadece bir alacak verecek davasında madenciler kelimesi geçmektedir. Bu hükümde madenciler alacaklı ya da borçlu değildir (BOA, SAD nr. 2, s. 333-3). İncelenen dönemde hâlâ aktif olan (Tızlak, 1996; Keçeci Kurt-Cevger, 2019) madenle ilgili hiçbir durum defterlere yansımamıştır.

Hacıköyü

Sivas Ahkâm-ı Şikâyet Defterleri'nde Gümüş kadısına hitaben yazılmış hükümlerin çoğu, kazaya bağlı Hacıköyü'nden gelen şikâyetlerle ilgilidir (Bkz. EK 2). Köy, *"Gümüş kazasına tâbi' (bağlı) Hacıköyü"* olarak tanıtılmıştır. Ayrıca, *Hacı karyesi* (BOA, SAD nr. 7, s. 347-1), *Hacı nam*

karye (BOA, SAD nr. 3, s. 21-2) ve *Hacıköyü nam karye* (BOA, SAD nr. 3, s. 39-3) gibi çeşitli şekillerde de geçmektedir. İki hükümde Hacıköyü için “*Gümüş kazâsı müzâfâtından Argoma nahiyesine tâbi’ Hacıköyü*” ifadesi kullanılmıştır (BOA, SAD nr. 6, s. 316-1, BOA, SAD nr. 11, s. 270-1). Diğer belgelerde köyün bağlı olduğu nahiyeden bahsedilmemiş, doğrudan Gümüş kazasına bağlı gösterilmiştir.

Hacıköyü, idari ve hukuki bakımdan bir vakıf köyü statüsündedir. Hacıköyü’nden bahsedilirken “*Müteveffa Köprülü Mehmed Paşa evkâfından Gümüş kazâsına tâbi’ Hacıköyü karyesi*” denilmiştir (BOA, SAD nr. 7, s. 347-1, BOA, SAD nr. 11, s. 326-2, BOA, SAD nr. 12, s. 75-3). Köyde yaşanan vergi sorunları hakkında çok sayıda şikâyet Divân’a yansımıştır. Bu şikâyetler köyün sosyo-ekonomik durumu ve nüfusu hakkında da önemli bilgiler içermektedir. Sivas ve Amasya mutasarrıflarının köyün vergilerine usulsüz müdahalede bulunduklarına dair şikâyet üzerine, Divân-ı Hümâyûn’daki evkâf defterleri tetkik edilmiş ve köye dair bu önemli bilgiler Sivas Ahkâm-ı Şikâyet Defteri’ne kaydedilmiştir. Buna göre Köprülü Mehmed Paşa, Hacıköyü’nde birer han ve cami yaptırmıştır. 1757 senesinde köyde 32 nefer Müslüman ve 29 nefer zimmi nüfus olduğu belirtilmiştir. Köyün malikâne gelirleri Mahmud Paşa veled-i Mehmed Paşa vakfına aittir. Divânî ise 9.565 akçedir. Yarım (nısf) divânî mirliha hassına ve diğer yarısı Mehmed Paşa oğlu Paşa Bey Vakfı’na aittir (BOA, SAD nr. 6, s. 316-1).

Köyün dikkat çeken özelliklerinden biri köyde hem Müslüman hem de gayrimüslim reayanın birlikte yaşamış olmasıdır. Bir arada yaşamanın getirdiği borç-alacak ilişkileri, mülk alım-satımı, vergi yükümlülükleri, hırsızlık, arazi ve su paylaşımı gibi çeşitli anlaşmazlıklar Divân’a yansımıştır (BOA, SAD nr. 1, s. 118-3, 138-6, 209-1; BOA, SAD nr. 2, s. 75-2, 76-2, 92-4, 93-3, 101-2; BOA, SAD nr. 3, s. 21-2, 50-3, 62-1; BOA, SAD nr. 5, s. 99-3, 165-2; BOA, SAD nr. 6, s. 292-1, 361-2, 361-5; BOA, SAD nr. 7, s. 82-2; BOA, SAD nr. 10, s. 259-1, 290-3, 327-4).

Gümüşhacıköyü’nde ikamet eden bir diğer grup da önceden göçebe olan ancak 1600’lerden itibaren atalarının köyde yerleşmesiyle artık köyün yerleşik reayası haline gelmiş *hoşnişin* (*yerleşmiş göçebe*) tairesidir. Başka kazada görev yapan bir zabitin bunlardan vergi talep etmesi üzerine Divân’a giden Derviş, Hüseyin, Topal Yusuf oğlu Hüseyin, Derviş Molla Ahmed ve Dilaver oğlu Ali isimli kişiler, yüz seneden uzun bir zaman önce atalarının gelerek köye yerleştiklerini ve o zamandan beri Hacıköyü’nün hoşnişin reayası olup köyde ziraatla uğraştıklarını ifade etmişlerdir (BOA, SAD nr. 11, s. 326-2). Hem vakıf köyü olması hem yol güzergâhında olması hem de karma bir etnik yapıya sahip olması nedeniyle hükümlerde Hacıköyü’nün adı çokça geçmiştir.

Şikâyetlerden Hareketle Gümüş Kazasının Sosyo-Ekonomik Durumu ve Sorunları

Ahkâm-ı Şikâyet Defterleri, eyaletlere göre ayrılarak 1742 yılından itibaren kaydedilmeye başlanmış şikâyet defterleri serisidir. Bu defterlerde reaya ve askerî kesimin çeşitli sorunlarıyla ilgili hükümler bulunmaktadır. Şikâyetler ifade edilirken gündelik hayattan olaylarla birlikte çeşitli kurumların işleyişiyle alakalı bilgiler de dile getirilmiştir. Her bir hüküm, kendi içinde oldukça zengin bilgiler barındırmaktadır. Bu nedenle de şikâyet defterlerindeki davalar sayesinde şehir, nahiye ve köylerin sosyal, ekonomik ve idari yönleriyle alakalı bilgilere ulaşmak mümkün olmaktadır (Okur Gümrükçüoğlu, 2012).

Gümüş kazasından Divân'a yansıyan şikâyetlerde öne çıkan başlıca husus asayiş sorunlarıdır. Cinayet, hırsızlık, gasp, eşkıya baskınları ve tecavüz gibi başlıkları içinde barındıran asayiş suçlarının oranının yüksek olması, 18. yüzyılda Gümüş kazasında can ve mal güvenliği konusunda sorunlar yaşandığını göstermektedir. Kazadan gelen şikâyetler arasında ikinci en yüksek payı vakıflara ilişkin başvurular oluşturmaktadır. Gümüş kazasındaki vakıflar içinde en fazla ismi geçen vakıf, Hacıköyü'nün gelirlerinin tahsis edilmiş olduğu Köprülü Mehmed Paşa Vakfı'dır. Bu sorunlar haricinde miras, vergi ve borç- alacak gibi çeşitli sorunlar için de Divân'a gidilmiştir. Aşağıda başlıklar halinde Gümüş kazasının sorunlarına ve sorunlarından hareketle kazanın sosyal ve ekonomik yaşantısına değinilecektir. Kazadan gelen şikâyetlerle alakalı ayrıntılı tablo ekler kısmında yer almaktadır (Bkz. EK 1).

Asayiş Sorunları

Gümüş kazasından Divân'a ulaşmış şikâyetler arasında asayiş sorunları ilk sırada yer almaktadır. Ev basıp eşyaları yağmalayan kişilerle ilgili şikâyetler yapılmıştır. 1746 senesinde Kasım oğlu Hasan ve Bekir, Karafındık oğlu Ali, Taşpınarlı oğlu Ahmed ve Mustafa isimli kişiler yağma ve gasp suçlarını işledikleri için şikâyet edilmişlerdir (BOA, SAD nr. 2, s. 201-1).

Gümüş kazası reayalarının kalabalık eşkıya gruplarıyla uğraşmak zorunda kaldıkları dönemler olduğu anlaşılmaktadır. Eşkıya Kör İsmail (BOA, SAD nr. 4, s. 290-4) ve eşkıya Sarracoğlu Hasan (SAD, nr. 5, s. 160-1) gibi kişilerin zorbalıkları, ayrıca 800'den fazla eşkıyanın kazaya baskın yapması (BOA, SAD nr. 7, s. 347-1) ve yol kesen eşkıyasının (kuttâ'-i tarik) yağmalama ve adam öldürme gibi hareketleri (BOA, SAD nr. 7, s. 348-1) şikâyet defterlerine yansımıştır. Kadınları kaçırmaya ve tecavüz vakaları da şikâyet edilmiştir (BOA, SAD nr. 5, s. 36-3; BOA, SAD nr. 6, s. 98-1; BOA, SAD nr. 7, s. 352-3).

Gümüş'te âyân olan *Deveci Osman*, fazla vergi talep etme, para ve eşyaları gasp etme ve kadınları kaçırmaya gibi olaylara karışmıştır. Deveci Osman ile hareket eden Bölükbaşıoğlu Mustafa ve Kör Ömer gibi kişilerin de isimleri şikâyetlerde geçmektedir (BOA, SAD nr. 3, s. 313-1, 340-4; BOA, SAD nr. 4, s. 242-1, BOA, SAD nr. 6, s. 147-3, BOA, SAD nr. 7, s. 352-3, 355-1, BOA, SAD nr. 8, s. 94-3).

Hacıköyü'nden de cinayet, gasp ve yaralama gibi konular hakkında şikâyetler gelmiştir (BOA, SAD nr. 3, s. 130-3, BOA, SAD nr. 4, s. 243-2, BOA, SAD nr. 6, s. 174-3, 191-3, BOA, SAD nr. 7, s. 283-1, 285-5). Hacıköyü'nde Berber Mustafa ve oğlu Abdullah, Katil Mehmed Efendi ve oğlu Halil (BOA, SAD nr. 2, s. 109-4, 178-2, 183-3, 192-1) gibi isimler mütegalibe olarak nam salmış zalim kişilerdir ve haklarında çok sayıda şikâyet yapılmıştır. Bir hükümde 1765 senesinde köyde eşkıya olarak bilinen kişilerin isimleri yazılmıştır: "... öteden berü şekavetle meşhur Ahmed ve oğlu Hasan ve Kasım oğlu Ömer ve oğlu İsmail ve Musa ve Kara Mehmed ve Haydar oğlu Hasan ve Suhte oğlu İbrahim ve Ümmühan oğlu Osman ve Mahmud oğlu Halil ve Burma oğlu Ahmed ve Talaş Mustafa ve Balta Mehmed nam şakiler yirmi mikdarı tüfenk-endâz (silah kullanan) şakiler ile yek-dil..." (BOA, SAD nr. 9, s. 318-1, 319-1, 324-1, BOA, SAD nr. 10, s. 76-3). Bu kişilerin silahlı olması bunların basit saldırganlar olmadığını göstermektedir. *Ahmed ve oğlu Hasan ve Kasım oğlu Ömer ve oğlu İsmail* örneklerinde olduğu gibi baba-oğulun birlikte eşkıyalık hareketlerine

kalkışmaları ve eşkıyalardan birinin *Ümmühan oğlu Osman* şeklinde annesinin adıyla tanıtılması da dikkat çekmektedir.

Gümüş kazasındaki eşkıyalara, bölgeye görevli olarak atanmış bazı kişiler de katılmıştır. 1759 senesinde Hacıköyü'nün mültezimi olan Hacı Hüseyin, halka yaptığı baskılara ek olarak, köydeki zorba kişilerden Hacı Salih oğlu Kapusuz Ali Bölükbaşı ve İmam Abdülgafur'u 800 kişilik eşkıya grubunun başına atayıp halkın evlerini yağmalatmıştır (BOA, SAD nr. 7, s. 347-1). İmam Abdülgafur'un, Hacıköyü'ndeki reayaları sürekli rahatsız ettiği ve çeşitli iftiralarla halktan sürekli şikâyetçi olduğu yönünde ihbarlar yapılmıştır (BOA, SAD nr. 2, s. 451-5). İmam Abdülgafur'un sonraki senelerde grubunu büyüttüğü ve zalim yöneticilerle iş birliği yaptığı anlaşılmaktadır.

Hacıköyü'nde birlikte yaşayan Müslümanlar ve gayrimüslimler arasında zaman zaman sorunlar çıkmıştır. Vergi konularında da anlaşmazlıklar yaşayan iki kesim; birbirlerini hırsızlık, adam öldürme ve iftira gibi suçlamalarla yetkililere şikâyet etmişlerdir (BOA, SAD nr. 1, s. 118-3, BOA, SAD nr. 2, s. 92-4, 93-3, BOA, SAD nr. 10, s. 290-3). Belirtmek gerekir ki bu şikâyetler iki kesim arasındaki etnik-dinî ayırmadan değil bir arada yaşıyor olmanın getirdiği etkileşimlerden kaynaklanmıştır. Müslim-müslim, gayrimüslim-gayrimüslim gruplar arasında da benzer dava örnekleri mevcuttur.

Vergi Sorunları

Osmanlı vergi sistemi şer'î ve örfî olmak üzere iki ana dayanak üzerine temellendirilmiştir. Reaya, kanunlarla belirlenmiş vergileri ödemekle yükümlüdür (İnalçık, 2009, s. 31-65). İncelenen hükümlerde değinildiğine göre, Gümüş kazası halkı öşür, avarız, imdad-ı hazeriye ve seferiye, cerime ve arusane gibi reayanın ödemekle yükümlü olduğu vergilerini, vergi toplamakla görevli memurlara düzenli bir şekilde vermişlerdir. Vergilerin tahsili esnasında gerek halkın kendi arasında gerekse görevlilerle halk arasında yaşanmış vergilerin dağıtılması, toplanması ve ürünlerin hasılâtı gibi konulardaki sorunlar Divân-ı Hümayûn'a ulaştırılmıştır. 22 adet şikâyet Gümüş kazasında yaşanmış vergi sorunlarıyla alakalıdır (Bkz. Ek 1).

Gümüş kazasındaki köylüler, ürettikleri hububat ürünlerini öncelikle köylerindeki ambarlarda toplamış, daha sonra her hafta yakınlarındaki kazalarda kurulan pazarlara satmak için götürmüşlerdir (BOA, SAD nr. 10, s. 229-4). Gümüş'te üretilen ürünlerden beşte bir oranında öşür alınmıştır (BOA, SAD nr. 6, s. 314-4). Bir vakıf köyü olan Hacıköyü'nde halk vergilerini vakıf yöneticisi tayin edilen ve kaymakam-ı müteveli denilen köy zabıtine ödemiştir. Bu zabit vakıf tarafından gönderilmiştir.

Şikâyetlerde 18. yüzyılda Gümüş kazasında ve kazaya bağlı köylerde timar, zeamet, has, vakıf ve mülk olarak tahsis edilmiş, Osmanlı toprak rejiminin neredeyse tüm türlerine ait arazi çeşitlerine rastlanmıştır. 18. yüzyılda Gümüş kazasında bazı topraklar mukataa usulüyle işletilmiştir. Çorum ve Gümüşâbâd kazalarının kadılarına gönderilen bir hükümde Melik Eredna nam-ı diğer Köşk mukataasına bağlı Arabhacılı, Döğenci ve Eskiciköy isimli köylerde yaşayan reayanın, köylerini terk ederek başka yerlere gittiğinden bahsedilmiştir. Bu durum ürün hasılâtlarından alınacak vergilerin yanı sıra cürm ü cinayet, resm-i arûsane, kul ve cariye müjdegânesi gibi

vergilerin de tahsil edilememesine sebep olacağından ve mukataa gelirlerini de zarara uğratacağından dolayı köylülerin tekrar kendi topraklarına dönmesi istenmiştir (BOA, SAD nr. 10, s. 266-4, 266-5). Melik Eredna (Köşk) mukataasına bağlı köylerde yaşayan reayanın topraklarını bırakıp gitmesi, dönemin çift-bozan veya terk-i diyar olarak adlandırılan olgusuna örnek teşkil etmektedir. Bu durum, 18. yüzyıl Osmanlı taşrasında ekonomik sıkıntılar, vergi yükü, güvenlik sorunları veya kuraklık gibi sebeplerle köylünün toprağını terk etme eğiliminde olduğunu göstermektedir (Demir, 2017).

Gümüşâbâd kasabasında koru (küçük orman) olduğu hakkında bir hüküm tespit edilmiştir. Selim isimli mutasarrıfın zeametine dâhil olan korunun çevresinde; *“Karadere ve Kestanelik ve Malaksuyu ve Gökçeler ve Kaşbaşı ve Azıcık ve Hızırbey derelerinden ve Sızma? geçidi ve Sarıderesi ve Çağgölcüğü ve Aközüderesi ve Körpece? deresi ve Söke? ve Keçilideresi ve Yılanlı”* adlı yerler bulunduğundan bahsedilmiştir. Kasaba ahalisi bu bölgenin yıllardan beri korudukları ve vergilerini verdikleri bir yer olduğunu belirtmiştir. Yakınlarındaki bir başka köyün, koru üzerinde hak iddia etmesi sebebiyle Divân’a gitmişlerdir (BOA, SAD nr. 10, s. 173-3).

Kanunla belirlenen oranlardan fazla miktarda vergi talep eden görevliler Divân’a şikâyet edilmiştir. Gümüş kazasına bağlı zeamet köylerinden Han köyünde Doğan Arslan isimli bölgede bulunan meyve ağaçlarından ve bağlardan alınacak öşürden fazlasını talep eden zaim, köylüler tarafından şikâyet edilmiştir (BOA, SAD nr. 6, s. 25-2). Bir başka hükümde, Amasya livası mutasarrıfı Mamalu-zâde Osman’ın, 1745 tarihinde 600 süvari ile Gümüş kazasına gelip 10 gece konakladığından, bin kuruştan fazla masraf ettiğinden (yiyecekleri tüketip halkı zarara uğrattığından), ayrıca halkın 250 kuruşlarını ve dört adet beygirlerini aldığından şikâyetçi olunmuştur. Kaza halkı mutasarrıfın sebep olduğu zararlardan dolayı seferiye vergisi verecek durumlarının kalmadığını belirterek, mutasarrıfın aldıklarının seferiye yerine sayılmasını istemişlerdir. Şikâyetinde bahsedildiğine göre o tarihlerde Gümüş kazasına bağlı köylerde toplam 200 ev vardır. Şikâyetlerini sunarken *“... kazâlarında vâki’ karyelerin mecmu’ı (toplamı) ancak iki yüz mikdarı ev olub”* ifadeleri ile kazanın genelindeki köylerdeki ev sayısı hakkında bilgi verilmiştir (BOA, SAD nr. 2, s. 105-3). Bu bilgi, 1745 yılı için kazanın kırsal nüfus ölçeğini doğrudan sunması açısından çok kıymetli bir demografik kayıttır. Ayrıca, Amasya mutasarrıfı Mamalu-zâde Osman’ın 600 kişilik bir maiyetle kazaya gelip 10 gün kalması ve 1.000 kuruşluk masraf açması, devrin sancak idarecilerinin Gümüş reayası üzerindeki ağır yükünü göstermektedir. Bu durum, Osmanlı’da *“tekâlif-i şakka”* olarak adlandırılan kanundışı vergilerin ve suiistimallerin bir örneğini teşkil etmektedir.

Vergi sorunlarıyla alakalı bazı hükümlerde, yerleşim yerinde yaşayanların sayılarına ve ödeyecekleri vergi miktarlarına dair bilgiler verilmiştir. Bedenderesi köyünde gedik tımarla ilgili yaşanmış vergi sorununda, köyde 57 nefer yaşadığından ve bir zemin (toprak) ile bir çiftlik olduğundan bahsedilmiştir. Köyün yıllık hasılı 3000 akçedir. Köyün malikâne gelirleri Yörgüç Paşa İmaretı Vakfı’na, divanî tarafı ise başka bir köyle birleştirilerek 5000 akçeye tamamlanıp Gedegra kalesi dizdarının gedik tımarına yazılmıştır (BOA, SAD nr. 3, s. 207-3; BOA, SAD nr. 4, s. 10-2).

Kazaya bağı köyler arasında da vergi sorunları yaşanmıştır. Hacıköyü ahalisi, Çepni köyünün de vakıf köyü olmasını bahane göstererek, cerâim (cerime, suç) vergisini birlikte ödemeyi teklif etmişlerdir. Durumdan memnun olmayan ve kanuna aykırı olarak gören Çepni köyü halkı, Hacıköyü halkından şikâyetçi olmuştur (BOA, SAD nr. 2, s. 99-3, 167-2).

Müslümanlar ile gayrimüslimlerin bir arada yaşadığı Hacıköyü'nde iki kesim arasında vergi sorunlarının yaşandığı durumlara da rastlanmıştır. 1745 senesinde köydeki gayrimüslimler, Müslümanların ödemeleri gereken vergileri gayrimüslimlerin üzerine nakletmeye çalıştıklarını söyleyerek Müslümanlardan şikâyetçi olmuşlardır (BOA, SAD nr. 2, s. 75-2, 76-2).

Vakıflar

İncelenen kaynak grubunda, 18. yüzyılda Gümüş kazasındaki vakıflara dair bazı bilgilere ulaşılmıştır. Hükümler şikâyet özelliği taşısa da vakfın yöneticileri, gelirleri ve sorunları hakkında ayrıntılı bilgiler de içermektedir. Gümüş kazasındaki vakıflar aşağıdaki gibi tespit edilmiştir.

Vakfın İsmi	Vakfın Bulunduğu Yer
Şeyh Muslihiddin Vakfı	Gümüş kasabası, Gümüşâbâd, Gümüş
Beyler Çelebi Vakfı	Gümüşâbâd
Halil Paşa Medresesi Vakfı	Gümüş
Körpülü Mehmed Paşa Vakfı	Hacıköyü, Gümüşâbâd
Yörgüç Paşa Cami Vakfı	Gümüş
Tayyar Baba Zaviyesi	(-)
Rüstem Paşa Camisi	Gümüşâbâd
Ahi Barak Zaviyesi	Gümüş
Ahi Basri Zaviyesi	Gümüşâbâd

Tablo 3: 18. Yüzyılda Gümüş Kazasındaki Bazı Vakıflar

Şeyh Muslihiddin Vakfı hakkında üç hüküm tespit edilmiştir. Hükümlerden ulaşılan bilgilere göre, Muaz Efendi ibn-i Şeyh Muslihiddin'in kabri Gümüş kasabasındadır. Vakfın 1742 senesinde mutasarrıfı vakfın evlatlarından İsmail'dir. İsmail'den önce vakfın yönetimi Şeyh Mehmed'in üzerindedir. Şeyh Mehmed'in ölümünden dolayı İsmail'e geçmiştir (BOA, SAD nr. 1, s. 41-6, 176-5, 185-1). İncelenen sonraki defterlerde bu vakıfla ilgili başka bir hükme rastlanmamıştır.

Beyler Çelebi Vakfı'na ait iki hüküm tespit edilmiştir. Beyler Çelebi'nin yaptırdığı cami, Gümüş kazasında Dankaza köyü civarındaki Hamamözü isimli mahalde bulunmaktadır. Er kud Cami olarak isimlendirilen bu camide hatip, molla, müezzin ve ferraş olarak görev yapan kişiler yevmiyelerini, 1742'lerde Ahi Sinan Vakfı mahsulünden, 1750'lerde Beyler Çelebi Vakfı'ndan almışlardır. Camide ibadet eden dört beş adet ahali olduğundan bahsedilmiştir. 1752 senesinde kapusuz levendât denilen başıbozuk askerler köyü basmış ve caminin harap olmasına sebep olmuşlardır (BOA, SAD nr. 1, s. 80-5; BOA, SAD nr. 4, s. 281-3). Beyler Çelebi vakfıyla ve Er kud camisiyle ilgili başka hükme rastlanmamıştır. Hükümlerde Beyler Çelebi Vakfı Camisi'nin namaz kılınamayacak kadar yıkılmaya yüz tuttuğundan bahsedilmektedir. Muhtemelen sonraki senelerde vakıf işlerliğini kaybetmiştir.

Gümüş kazasındaki bir diğer vakıf *Halil Paşa Medresesi Vakfı*'dır (Tanman; 1996). 1742 senesinde vakfın mütevellisi Ahmed'dir. Vakfa ait köylerden elde edilen öşür beş sehme (hisseye) ayrılmıştır. Üç sehmi medreseye, bir sehmi imam ile mu'ide ve bir sehmi vakfın mütevellisine gelir olarak tahsis edilmiştir. Vakıfla alakası olmayan bazı kişiler, vakıfta çeşitli görevleri olduğunu iddia ederek vakıf gelirlerine müdahale etmişlerdir (BOA, SAD nr. 1, s. 92-5, BOA, SAD nr. 2, s. 188-2). Medresenin 1763 senesinde müderrisi Rüstem Mehmed ve mütevellisi Seyyid Hacı İbrahim'dir. Vakfın ferraşının günlük yevmiesi beş akçe ve bevâbının iki akçedir (BOA, SAD nr. 9, s. 369-2).

Gümüş'teki bir diğer vakıf *Yörgüç Paşa Camisi Vakfı*'dır (Dikmen-Toruk, 2019; Başar, 2013). Darussade ağası nezaretinde olduğu belirtilen Yörgüç Paşa Camisi Vakfı'na Gümüş kazasına bağlı Eslemez köyünün vergileri gelir olarak kaydedilmiştir (BOA, SAD nr. 4, s. 161-2). 1742'de Gümüş kasabasındaki Yörgüç Paşa Camisi Vakfı'nın mütevellisi Hacı Mustafa'nın haberi olmadan, caminin hatibi Molla Mustafa ile imamı Mehmed ve Kasım caminin kubbesi üzerindeki kurşunu satmışlardır (BOA, SAD nr. 1, s. 139-3). Gümüş kazasından bu vakıfla ilgili Divân'a başka şikâyet gitmemiştir.

Gümüş kazasına bağlı ismi belirtilmemiş bir timar karyesinde bulunan *Tayyar Baba Zaviyesi* hakkında bir adet hüküm mevcuttur. Zaviyenin zaviyedârı ve mütevellisi Mehmed, köyün sipahisiyle arasında yaşanan vergi sorunu nedeniyle Divân'a başvurmuştur (BOA, SAD nr. 2, s. 48-4).

Kazadaki *Rüstem Paşa Camisi Vakfı*'nın hatibi Mehmed, kaza zabitanın vergi talep etmesinden şikâyetçi olmuştur (BOA, SAD nr. 2, s. 444-4). 1750 senesinde Gümüş mukataası malından almak üzere günlük dört akçe ücretle vakfın vaizi olarak görev yapan Şeyh Ahmed, mukataa emininin vaizlik görevini yapmasına engel olduğundan yakınmıştır (BOA, SAD nr. 4, s. 64-5). 1756'da vakfın ferraşı Osman, Gümüş kasabası ahalsinin vergi ödemesi için kendine baskı yaptıklarından şikâyetçi olmuştur (BOA, SAD nr. 6, s. 209-3).

Gümüş kazasında Bektaşî zaviyesi olan *Ahi Barak Zaviyesi Vakfı*'nın (Değerli-Küçükdağ, 2018, s. 109) 1746 senesindeki mütevellisi Ali, vakfın tevliyet hakkının, vakfın kurucusunun neslinden en uygun ve olgun (eslah ve erşed) olanlara şart koşulduğunu belirtmiştir. (BOA, SAD nr. 2, s. 460-2). Sonraki belgelerde *Ahi Barak* ve *Ahi Basri* zaviyesi birlikte geçmektedir. Zaviyenin zaviyedârı ve vakfın mütevellisi Ebubekir ve Osman isimli kişilerdir. Gelirleri bu vakfa ait olan

yaylakları ve tarlaları kullananların, 1750 senesine ait vergilerini ödememeleri şikâyet edilmiştir (SAD 4, s. 46-2, 47-1).

Gümüş kazasında ismi en sık geçen vakıf, *Köprülü Mehmed Paşa Vakfı*'dir. Hacıköyü'nün gelirleri bu vakfa tahsis edilmiştir (Sağır, 2012; Gökdemir, 2018) ve vergi tahsilinde yaşanan sorunlar hakkında şikâyetler mevcuttur (BOA, SAD nr. 1, s. 201-1, 255-3; BOA, SAD nr. 2, s. 78-1, 79-3, 107-1; BOA, SAD nr. 3, s. 48-2, 58-2, 164-2, 193-1; BOA, SAD nr. 4, s. 108-4, 216-2; BOA, SAD nr. 5, s. 167-2; BOA, SAD nr. 6, s. 316-1; BOA, SAD nr. 9, s. 79-2, 83-1, 91-2, 325-1; BOA, SAD nr. 10, s. 88-1, 186-3, 239-1, 298-1, 372-3; BOA, SAD nr. 11, s. 95-4, 270-1, 352-2; BOA, SAD nr. 12, s. 75-4). Hacıköyü'nde vakfa ait bir adet cami vardır. 1743 senesinde camide günlüğü sekiz akçeyle imam, sekiz akçe ile muallim-i mektep, beş akçe ile yasinhân, üç akçe ile devirhân (vakıfta devamlı olarak Kuran okumak ve hatim indirmekle görevli kişi) ve sekiz akçe ile müezzin-i sala görevleri icra edilmektedir (BOA, SAD nr. 1, s. 125-2). Hacıköyü'ndeki bağların vergileri (BOA, SAD nr. 3, s. 58-2, BOA, SAD nr. 11, s. 95-4) ve bac-ı pazar (pazar vergisi) da vakfa gelir olarak yazılmıştır (BOA, SAD nr. 4, s. 108-4). 1750'lerde Vezir Hacı Ahmed Paşa vakfın mütevellisidir. Vezir Hacı Ahmed Paşa mütevellî kaymakamı olarak köye adamlarını tayin etmiştir. 1757 tarihli bir hükümde vakfın mütevellisi, köyün vergilerinin serbestiyet üzere Köprülü Mehmed Paşa Vakfı tarafından toplandığını ve reayanın çeşitli işlerinin de vakıf zabiti tarafından halledildiğini belirtmiştir. Buna rağmen, Sivas ve Amasya mutasarrıflarının vakıf reayasına müdahalede bulunduklarından şikâyetçi olmuştur. Mütevellinin iddiasına göre, Sivas ve Amasya mutasarrıfları reayadan zahire bahası ismiyle vergi talep etmişler ve bazı reayayı hapse atmışlardır (BOA, SAD nr. 6, s. 316-1). Ayrıca ayanlar ve mütegalibe de köy halkından haksız yere para talebinde bulunmuşlardır (BOA, SAD nr. 4, s. 216-2). Yöneticilerin haksız müdahalesinin yanı sıra köyde başka vergi sorunları da yaşanmıştır. Hacıköyü'nde sipahi, yeniçeri, cebeci ve topçu sınıfından kişilerin ikamet ettiğine dair Divân'a çok sayıda şikâyet ulaşmıştır. Bu kişiler askerî sınıftan olduklarını iddia ederek vergi vermeden köyde yaşamak istemişlerdir. Vergi ödemedikleri için vakıf gelirlerine zararları olduğundan vakıf mütevellileri bunların köyde olmalarından rahatsız olmuşlardır. Vakıf görevlileri "*evkâfkaryelerinde askerî ta'ifesi olmaz*" diyerek köyde askerîlerin ikamet etmesini istememişlerdir (BOA, SAD nr. 3, s. 164-2). Şikâyet edilen kişiler ise kendilerinin seksen seneden fazla bir zamandır köyde yaşadıklarını iddia etmişlerdir. Sefer zamanı savaşa katıldıklarını, sefer olmayan dönemlerde de yaptıkları ziraattan ödemeleri gereken vergileri vakıf zabatine ödediklerini bildirmişlerdir (BOA, SAD nr. 3, 48-2). Köyde yaşanan bu sorun incelediğimiz dönem boyunca devam etmiştir. Vakfın mütevellileri köyde vergi ödemeyen kişileri istememiş, köydeki askerî sınıf da köyde ikamet etmek için mücadele vermiştir (BOA, SAD nr. 9, s. 79-2, 83-1, BOA, SAD nr. 10, s. 372-3). Vakıf yöneticilerinin kışkırtmasıyla köydeki yeniçerilere saldırıldığına dair şikâyetler de yapılmıştır. 1762 senesinde şikâyete giden yeniçeriler, köyden gitmeleri için değnek ile dövüldüklerinden ve evlerinin yıkıldığından bahsetmişlerdir (BOA, SAD nr. 9, s. 91-2). 1764 senesinde, köydekileri vergi vermeden yaşamaya teşvik eden dizdar ve Merzifon serdarı hakkındaki şikâyetler yoğunlaşmıştır (BOA, SAD nr. 10, s. 88-1, 186-3; BOA, SAD nr. 11, s. 352-2; BOA, SAD nr. 12, s. 352-2). Merzifon serdarı, haklarındaki şikâyetleri inkâr etse de (BOA, SAD nr. 10, s. 298-1) çeşitli arşiv kaynaklarında bu tarihlerde vergiden muaf olmak isteyen pek çok kişinin köye akın akın yerleşimler yaptığıyla ilgili bilgiler mevcuttur (BOA, AE. SMHD.I.. 42/2529 (H. 17.04.1158-M. 19 Mayıs 1745)).

Kişiler Arası İlişkiler ve Şahsi Uyuşmazlıklar

Gümüş kazasından Divân'a yapılmış şikâyetler arasında miras, nikâh, borç ve alım-satım gibi şahsi davaların sayısı önemli bir oran teşkil etmiştir. Miras 22, borç 19, nikâh 3 ve alım-satım 2 adet olmak üzere toplamda 46 şikâyet (% 19) kişisel sorunlardan oluşmaktadır (Bkz. Ek 1).

Gümüş'ten Divân'a en sık yansımış kişisel uyuşmazlık türünü *miras* paylaşımına ilişkin vakalar oluşturmuştur. Şikâyet hükümlerinde tereke kayıtlarında olduğu gibi ayrıntılı bir mülk dökümü yapılmamıştır. Genellikle mirasa konu olan ev, bahçe ve dükkân gibi değerli mülklerden bahsedilmiştir. Mesela, Hacıköyü'nde vefat eden bir kişinin köydeki dört adet dükkânı, çocukları arasında paylaşamadığı için dava konusu olmuştur (BOA, SAD nr. 5, s. 88-4, 91-1). Şikâyetlerden edinilen bilgilere göre Gümüş kazasında kadınlar miras yoluyla dükkân (BOA, SAD nr. 2, s. 71-4), bağ-bahçe (BOA, SAD nr. 2, s. 383-3), ev ve değirmen (BOA, SAD nr. 2, s. 384-3; BOA, SAD nr. 4, s. 392-2, 393-1) gibi mallara sahip olmuşlardır. Hacıköyü'ndeki gayrimüslimler de miras davalarını Divân'a sunmuşlardır (BOA, SAD nr. 3, s. 21-2; BOA, SAD nr. 9, s. 10-3, 11-1, 17-2; BOA, SAD nr. 10, s. 259-1). Divân-ı Hümâyûn kadın erkek, Müslim-gayrimüslim ayrımı gözetmediği için bütün Osmanlı tebaası Divân'a başvurma hakkına sahip olmuştur. Osmanlı Devleti gayrimüslimlere kendi dinî, adlî ve idarî kurumlarını kullanmalarına izin vermiş olmakla birlikte, gayrimüslimler özel hukuk alanına giren davaları için Osmanlı şer'î mahkemelerini de tercih etmişlerdir (Açıkel-Dursun, 2018, s. 39-40).

Nikâhla alakalı üç hüküm tespit edilmiştir. 1743 senesinde Bektaş isimli kişi “... *Benim menkûhemi (nikâhlı eşimi) zabt eder*” diyerek Hacıköyü'nden Mustafa'dan şikâyetçi olmuştur. Bektaş'ın iddiası araştırılmış ve Ayşe ile Bektaş'ın önceden nikâhlı olduğu, fakat nikâhları bozulduktan sonra kadının Mustafa ile nikâhlandığı tespit edilmiştir. Bektaş, Ayşe'nin babasına verdiği 30 kuruş başlık parasını geri aldığını da itiraf etmiştir. Hükümde Bektaş'ın yanına aldığı 70-80 kişilik grubuyla taşkınlık yapan bir kişi olduğu belirtilmiştir (BOA, SAD nr. 1, s. 67-3). 1765 senesinde Hacıköyü'nden Bayram, beş yıldır nikâhlı olduğu eşini başkasına nikâhlamaya çalışan kayınpederini şikâyet etmek için Divân'a başvurmuştur (BOA, SAD nr. 10, s. 327-2). Hacıköyü'nde yaşayan ve Gevheroğlu olarak tanınan kişi, Merzifon'un Alalar köyünde yaşayan Mustafa'nın nikâhlı eşi Emine'yi kaçırarak zorla kendine nikâhlamıştır (BOA, SAD nr. 12, s. 226-1). Yukarıda Gümüş kazasındaki asayiş sorunlarından bahsederken, Gevheroğlu isimli kişinin Hacıköyü'ndeki halka rahatsızlık verdiği değinilmişti. Bu olayda başka kazalarda da sorunlar çıkardığı anlaşılmaktadır. Ayrıca bu paragrafta bahsedilen halkın yaşadığı boşanma sonrası anlaşmazlıklar, kayınpederin müdahalesi ve eş kaçırma gibi sorunlarda, halkın kendi adaletini sağlamak yerine Divân-ı Hümâyûn'a başvurması, Divân'ın Osmanlı adalet sistemindeki önemini de göstermektedir.

Divân'a ulaşmış *borç alacak-verecek* davaları Gümüş kazasındaki halkın ekonomik durumu ve alışveriş yöntemleri hakkında yorum yapmamızı sağlamaktadır. 1746 tarihli bir şikâyetinde Gümüşâbâd kazasında yaşayan Molla Osman *mudârebe* usulüyle (taraplardan birinin sermayesi, diğerinin çalışması üzerine kurulmuş ortaklık) Seyyid Süleyman'dan para almıştır. Sermaye sahibi Seyyid Süleyman'ın kârdan daha fazla para talep etmesi nedeniyle davalık ol-

muşlardır (BOA, SAD nr. 2, s. 333-3). 1751 senesinde Hacıköyü'nde yaşayan Kara Mehmed, Gümüş kazasında yaşayan Laz Mehmed'e 188 kuruş borç vermiştir. Nakit olarak verdiği borcunu *muvâza'a* (aralarında belirledikleri başka bir mal ile tahsil etme) yöntemiyle çözmüş ve borcuna karşılık bir kürek ve bir kılıç almak üzere anlaşmışlardır (BOA, SAD nr. 4, s. 238-2). 1753 senesinde Gümüşâbâd'da yaşayan Veli, aynı kazadan Hamamcı oğlu Bekir'e 51 kuruş 15 pare borç vermiştir (BOA, SAD nr. 5, s. 88-1). 1763'te Ahmed Beşe, Hacıköyü'nde yaşayan Osman Koca oğlu Kara Mehmed ve Kasım oğlu Ömer isimli kişilere 1422 kuruş borç vermiştir (BOA, SAD nr. 9, s. 298-2, 337-1; BOA, SAD nr. 10, s. 170-1). 1763'te Mustafa isimli kişi, Arab Hacıköyü'nde yaşayan Kütükçü Mehmed, Hüseyin, Kör Hasan, Süleyman ve Halil isimli kişilere *dört kuruş* borç vermiştir (BOA, SAD nr. 9, s. 351-1). Tespit ettiğimiz hükümler arasında en fazla sayıda kişiye borç veren Bargir Çavuşu Hasan, 1766'da Hacıköyü'nde yaşayan Gevher oğlu Hacı Ahmed, Balta oğlu Mehmed Beşe, Osman Beşe, Kasım oğlu Ömer Beşe, Bayram Beşe, Hüseyin Beşe ve Sadık Beşe'ye 300 kuruş vermiştir (BOA, SAD nr. 11, s. 224-2). Farklı kazalarda yaşayan kişiler arasında da borç alıp verme işlemleri gerçekleşmiştir. 1767 senesinde Merzifon'dan Uzun Ali, Gümüşâbâd'da yaşayan serdar Abdülkadir'e *100 kuruş* borç vermiştir (BOA, SAD nr. 11, s. 321-1). Verilen örnekler Gümüş kazasında ticarî hayatın canlı olduğunu ve ayrıca kişiler arası borç alış-verişinde de farklı yöntemlere başvurulduğunu göstermektedir. 20 kuruş ve 50 kuruş gibi meblağlar için Divân'a gidilmiş olması da dikkat çekicidir. Divân'a yansımış alacak davalarında hayvanların alım-satım fiyatlarına da rastlanmıştır. 1746 senesinde Gümüş kazasında dört adet atın ederi 115 kuruştur (BOA, SAD nr. 2, s. 453-3). Davalarda kişilerin nakit paralarından da bahsedilmiştir. Hacıköyü'nde yaşayan gayrimüslimlerden Kaymakçı oğlu Ağya, Merzifon'da yaşayan Sinan oğlu Kigor'a içinde 500 kuruşunun olduğu bir sandığı *emanet* olarak bırakmıştır. Sandığı ve paralarını geri alamayınca da Divân'a başvurmuştur (BOA, SAD nr. 3, s. 50-3). Gümüş kazasında yüksek faizle borç alışverişi yapıldığına dair şikâyetler de yapılmıştır. İslam ve Osmanlı hukuku bakımından yüksek faizli alışverişlerin yapılması hoş karşılanmamış ve devlet bu konunun önüne geçmek için tedbirler almıştır (Kaya, 2007, s. 14). Faizin hoş karşılanmaması nedeniyle, faizli alışveriş talebinde bulunan kişiler hakkında şikâyetler yapılmıştır. Hacıköyü'nde yaşayan Musa ve oğlu Musa, borç aldıkları Gevher oğlu Molla Ahmed'in *muameleci* (faizci, tefeci) olduğunu ve aldıkları 20 kuruşu faiziyle istediğini belirtmişlerdir (BOA, SAD nr. 4, s. 199-3). Çetmi köyünden Veli ve Süleyman da Hacı Mehmed'den 300 kuruş borç almışlardır. Hacı Mehmed *murâbaha* (yüksek faiz) talep ederek iki bin kuruşlarını almıştır (BOA, SAD nr. 10, s. 367-2). Hacıköyü'nde bir arada ikamet eden Müslim ve gayrimüslimler birbirlerinden borç para alıp vermiş hatta ortaklaşa ticaret dahi yapmışlardır. Köyde yaşayan Hacı Ahmed ile Abraham *şirket-i inân* (kâr-zarar, tasarruf, sermaye vs. yönlerden eşitlik) yöntemiyle ortaklaşa ticaret yapmışlardır. Hükümde sermayelerinin 1500 kuruş olduğu belirtilmiştir (BOA, SAD nr. 6, s. 361-2). 1757 senesinde Hacı İsa, köyden ismi belirtilmemiş bir gayrimüslimden 300 kuruş borç almıştır (BOA, SAD nr. 6, s. 361-5). 1757'de Avanis, köyde yaşayan Gevher-zâde Hacı Ahmed'den 500 kuruş borç almıştır (BOA, SAD nr. 7, s. 82-2).

İncelenen dönemde Gümüş kazasında *alım-satım*la ilgili iki adet hükme ulaşılmıştır. Hacıköyü'nde yaşayan Hatice ile kızları Emine ve Ayşe, mülk değirmenlerini köyden Hacı Ahmed'e satmışlardır (BOA, SAD nr. 2, s. 329-2). Alım-satım konusundaki bir diğer dava, Çolak oğlu Ahmed Beşe'nin pazarda arpa satmasına engel olanlar hakkındadır (BOA, SAD nr. 9, s. 88-2).

Su Kullanımı ve Su Sorunları

Hacıköyü içerisinde Sıtmapınarı isimli nehir geçtiğinden bahsedilmektedir. Köy halkı bu nehrin suyunu bağ, bahçe, tarla ve bostanlarını sulamak ve içmek için kullanmıştır (BOA, SAD nr. 3, s. 39-3,4). Köyde müstakil su çeşmeleri de mevcuttur (BOA, SAD nr. 3, s. 39-5, 62-1).

Hacıköyü'nde Başdeğirmeni isimli değirmen vardır (BOA, SAD nr. 2, s. 91-3). Ayrıca başka değirmenlerin varlığından da bahsedilmektedir. Köyde yaşayan Mehmed 1744 senesinde Divân'a giderek atalarından kendisine intikal eden ve 70-80 senedir işlettiklerini söylediği mülk değirmenin suyunu kesen bir başka değirmen sahibi Osman Koca oğlu Mehmed'i şikâyet etmiştir (BOA, SAD nr. 1, s. 250-3). 1745 senesinde Mıgırdıç isimli gayrimüslim İmirler köyündeki değirmenin suyunu kesmekle suçlanmıştır (BOA, SAD nr. 2, s. 101-2). Gümüş kazasında değirmen sahibi kadınlar da vardır (BOA, SAD nr. 4, s. 392-2, 393-1).

Sonuç

Anadolu'daki ana yol güzergâhlarından orta ve sol kolun birleşim noktasına çok yakın bir mesafede yer alması ve topraklarından çıkan gümüş madeni nedeniyle önemli bir konuma sahip Gümüş kazası hakkında hazırlanmış olan bu çalışmada, Sivas Ahkâm-ı Şikâyet defterlerinden yola çıkılarak Amasya'nın Gümüşhacıköy kazasının 18. yüzyılı hakkında çeşitli bilgiler verilmiştir.

Gümüş kazasının 18. yüzyıl ortalarına denk gelen 30 yılını aydınlatmayı hedefleyen çalışmada, Gümüş kazası hakkında önemli verilere ulaşılmıştır. İlk olarak kazanın idari yapısına ve kazaya bağlı nahiye, köy, mezra ve mahalle adlarına değinilmiştir. Kazaya bağlı üç nahiye ve 28 köy adına ulaşılmıştır. 1745 tarihli bir hükme göre, Gümüş kazasına bağlı köylerde toplam 200 hane vardır. Kazanın en önemli köylerinden biri olan Hacıköyü, 1757'de 32 Müslüman, 29 gayrimüslim vergi mükellefi nüfusuna sahiptir.

Divân-ı Hümâyûn'dan gelen emirler Gümüş kazasının idarî amiri konumunda olan kadı ve naipere hitaben kaleme alınmıştır. Bu yetkililer, merkezden gelen talimatlar doğrultusunda halkın sorunlarıyla yakından ilgilenmişlerdir. Kazadaki mültezim ve mutasarrıf gibi diğer görevliler de çeşitli problemlerin çözümünde sorumluluk üstlenmişlerdir. Mali açıdan Tokat Voyvodalığına bağlı bir mukataa olan Gümüş'te, zaman zaman vergi mültezimleriyle sorunlar yaşansa da devlet bu aksaklıkların giderilmesi için gerekli desteği sağlamıştır. Kazada mülk, timar, zeamet, vakıf, yaylak ve kuru gibi çeşitli şekillerde tasarruf edilen topraklar mevcuttur. Kazanın içinden geçen ırmaklar, müstakil sular ve kazadaki değirmenler hakkında da bilgilere ulaşılmıştır.

Çalışmada şikâyet hükümlerinden hareketle kazanın sosyo-ekonomik durumuna değinilmiştir. Halkın şahsî sorunlarını dile getirirken verdiği bilgilerden yola çıkılarak kazadaki ve kazaya bağlı köylerdeki halkın durumu değerlendirilmiştir. Borç-alacak işlemlerinden kaynaklanmış davalar, halkın ekonomik faaliyetlerini anlatmak için kullanılmıştır. Aile içi sorunların genellikle miras konusunda yoğunlaştığı görülmüştür.

Kazadan gelen şikâyetlerin çoğu Hacıköyü'ne aittir (%57). Bu nedenle de Hacıköyü hakkında daha ayrıntılı bilgi sunma olanağı doğmuştur. Şikâyetlerin %57'sinin Hacıköyü'ne ait olması yalnızca sorunların çokluğuyla değil, aynı zamanda merkeze erişim imkânının güçlü olmasıyla da yakından ilgilidir. Hacıköyü Müslim ve gayrimüslim kesimlerin bir arada yaşadıkları bir yerleşim yeridir. Hacıköyü'nün vergi gelirleri Köprülü Mehmed Paşa vakfına ayrılmıştır. Köyün vergi gelirlerinin Köprülü Mehmed Paşa vakfına tahsis edilmiş olması, yerel ekonominin vakıf merkezli bir yapı içinde işlediğini ve kazanın güçlü bir merkezî elitin nüfuz alanına girdiğini göstermektedir. Bütün bu unsurlar birlikte değerlendirildiğinde Hacıköy, 18. yüzyıl Osmanlı taşrasında idari, sosyal ve malî açılardan çok katmanlı bir kaza profili sunmaktadır.

Çalışmada, Sivas Ahkâm-ı Şikâyet Defterleri'nden hareketle Gümüş kazasındaki vakıflar ve bu vakıfların karşılaştığı sorunlar da ele alınmıştır. Tespit edilen vakıfların bazıları hakkında yapılmış başka çalışmalara ve bilgilere ulaşılammıştır. Bu nedenle tespit edilen vakıflara dair bilgiler, 18. Yüzyılda Gümüş kazasındaki vakıflar hakkındaki açıklığı doldurması açısından önemlidir.

Gümüş kazası Müslim ve gayrimüslim nüfusun bir arada yaşadığı yerleşim yerlerinden biridir. İki kesim arasında alacak verecek, alım-satım gibi her türlü ekonomik ve sosyal etkileşimlerin olduğu görülmüştür. Bir arada yaşamının getirdiği çeşitli davalar Müslim-gayrimüslim kişiler arasında da görülmüştür. Fakat bunların oranı fazla değildir.

KAYNAKÇA

BOA, A.DVNS.AHK.SS.d (Sivas Ahkâm-ı Şikâyet Defteri), No: 1

BOA, A.DVNS.AHK.SS.d, No:2

BOA, A.DVNS.AHK.SS.d, No: 3

BOA, A.DVNS.AHK.SS.d, No: 4

BOA, A.DVNS.AHK.SS.d, No: 5

BOA, A.DVNS.AHK.SS.d, No: 6

BOA, A.DVNS.AHK.SS.d, No: 7

BOA, A.DVNS.AHK.SS.d, No: 8

BOA, A.DVNS.AHK.SS.d, No: 9

BOA, A.DVNS.AHK.SS.d, No: 10

BOA, A.DVNS.AHK.SS.d, No: 11

BOA, A.DVNS.AHK.SS.d, No: 12

BOA, AE. SMHD.I.. 42/2529

ABDÎ-ZÂDE HÜSEYİN HÜSAMEDDİN (1986). *Amasya Tarihi*, (Sad. Ali Yılmaz - Mehmet Akkuş). Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara.

- AÇIKEL, A. (2008). "Rum Eyaleti", *DİA*, İstanbul, 35, 225-226.
- AÇIKEL, A. - DURSUN, K. (2018). "1 Numaralı Sivas Ahkâm Defterine Göre Sivas Eyaleti'nden Merkeze Yansıyan Gayrimüslim Davaları ve Çözüm Önerileri", XVIII. Türk Tarih Kongresi, 33-55.
- ASLAN, S. (2015). *Temettuat Defterlerine Göre XIX. YY. Ortalarında Gümüşhacıköy Kazasının Sosyo-Ekonomik Durumu (1844-1845)*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- BAŞAR, F. (2013). "Yörgüç Paşa", *DİA*, 43, 566-567.
- BAYRAM, F. (1994). *Amasya'nın Gümüşhacıköy İlçesi ve Gümüş Nahiyesindeki Türk Devri Mimarlık Eserleri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- BAYRAM, F. (2000). "Amasya İli Gümüşhacıköy İlçesi ve Gümüş Nahiyesinden Üç Hamam", *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi*, S. 71, 87-94.
- BEŞİRLİ, M. (2005), "Tokat Voyvodalığı (1774-1842)", *Belleten*, 69/254, 161-216.
- CEVGER, G.- KEÇECİ KURT, S. (2019). "Sivas Ahkâm-ı Şikâyet Defterlerinde Amasya Kazâsı İle İlgili Kayıtlar", *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmalar Dergisi*, 6/4, 149-159.
- ÇELİK, B. (2017). "Özellik ve İçerik Bakımından Sivas Ahkâm Defterleri (1742-1908)", *Uluslararası Tarih ve Kültür Kongresi, Kongre Tam Metin Kitabı*, (Ed. Kaldygül Adilbekova, Mustafa Latif Emek), İKSAD Yayınevi, Gaziantep, 112-137.
- ÇELİK, B. (2020). *Ahkâm Defterlerine Göre 18. Yüzyılda Sivas Eyaleti*, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- ÇELİK, H.- KEÇECİ KURT, S. (2022). "1845-1846 Tarihli Nüfus Defterine Göre Hacıköy Kazâsındaki Müslüman Erkeklerin Meslekleri", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 8/3, 823-845.
- ÇELİK, H. (2023). *2198 Numaralı Sivas Eyaleti, Amasya Sancağı, Hacıköy Kazâsı Müslim Nüfus Defterinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi [H.1262(M.1845/1846)]*, Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- DEĞERLİ, A- KÜÇÜKDAĞ, Y. (2018). "Vaka-i Hayriyye'ye Kadar Anadolu'da Bektaşî Tekkeleri ve Zaviyeleri", *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, 1/15, 107-136.
- DEMİR, A. (2017). "Osmanlı Devleti'nde Vergilerin Göçlere Etkisi ve Kayıp Köyler Meselesi", (Ed. Alpaslan Demir), *Dede Korkut'un İzinde 30 Yıl Prof. Dr. Üçler Bulduk'a Armağan, Türk Tarihine Dair Yazılar*, Gece Kitaplığı, Ankara, 441-472.
- DÜNDAR, A. (2002). *Eskiçağ'da Merzifon, Gümüşhacıköy, Hamamözü*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- EVLİYÂ ÇELEBİ (2006). *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Konya - Kayseri - Antakya - Şam - Urfa - Maraş - Sivas - Gazze - Sofya - Edirne*, (Haz. Seyit Ali Kahraman - Yücel Dağlı), 3. Cilt, 1. Kitap, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

- GÖK, İ. (2020). "Eyalet Ahkâm Defterleri Çerçevesinde Akçaabat'ın Sosyal ve Hukuki Durumu (1742-1800)", *History Studies*, 12/6, Aralık 2020, 2943-2968.
- GÖKBİLGİN, T. (1965). "15 ve 16. Asırlarda Eyâlet-i Rûm", *Vakıflar Dergisi*, 6/6, 51-61.
- GÖKDEMİR, A. (2018). "Köprülü Ailesinin Kur'ân Eğitimi ve Kıraatine Katkıları", *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi*, 4/2, 331-355.
- GÜRBÜZ, A. (1993). *Toprak Vakıf İlişkileri Çerçevesinde XVI. Yüzyılda Amasya Sancağı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- İNALCIK, H. (2009). "Osmanlılar'da Raiyyet Rûsûmu", *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, Eren Yayıncılık, İstanbul, 31-65.
- İNBAŞI ARI, E. Y. (2020). "I Numaralı Ahkâm Defterine Göre Bosna'da İdarî ve Sosyal Yapı (1742-1755)", *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*, 15, 131-152.
- KARADENİZ, Y. (1996). *H. 1182 Şer'îye Siciline Göre Amasya'nın İdari Sosyal Yapısı ve İktisadi Yapısı*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- KAVAKLI KUNDAKÇI, S. (2016). *XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Amasya*, Hiperlink Yayınları, İstanbul.
- KEÇECİ KURT, S.- CEVGER, G. (2019). "XIX. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Gümüşhacıköy Madenlerinin Durumu", *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmalar Dergisi*, 6/10, 220-238.
- KORKMAZ, N. (2015). "Amasya Gümüşhacıköy'de Kaybolmakta Olan Bir Eser: Irgat Mes-cidi", *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 10/1, 133-149.
- MERCİMEK, Y. (2024). "Trabzon Ahkâm Defterlerine Göre 18. Yüzyılın İkinci Yarısında Giresun", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 18/37, 63-112.
- OKUR GÜMRÜKÇÜOĞLU, S. (2012). "Şikâyet Defterlerine Göre Osmanlı Teb'asının Şikâyetleri", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 61/1, 175-206.
- ORTAYLI, İ. (2001). "Osmanlı Devleti'nde Kadı", *DİA*, 24, 69-73.
- SAĞIR, Y. (2012). *Osmanlı Arşiv Belgelerine ve Vakfiyelerine Göre Köprülü Ailesi Vakıfları*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- SAK, İ.- ÇETİN, C. (2004). "XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde Menziller ve Fonksiyonları: Akşehir Menzilleri Örneği", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 16, 179-221.
- SEZEN, T. (2006). *Osmanlı Yer Adları (Alfabetik Sırayla)*, T.C. Başbakanlık Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- ŞAHİN, İ- EMECEN, F. (1991). "Amasya", *DİA*, 3, 1-4.
- ŞİMŞİRGİL, A. (1990). "Osmanlı Taşra Teşkilâtında Rûm Beylerbeyliği", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, İstanbul, 5, 289-299.

TANMAN, M. B. (1996). “Hacı Halil Paşa Medresesi”, *DİA*, 14, 477-179.

TAŞOVA, Y. (2023). *Sivas Ahkâm Defterlerine Göre Amasya Kazâsı’nda İktisadi Konulara İlişkin Şikâyetler (1742-1908)*, Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

TIZLAK, F. (1996). “XIX. Yüzyılın Ortalarında Osmanlı Maden Yatakları”, *Belleten*, 60, 229-703.

TORUK, F. - DİKMEN, Ç. B. (2019). “Amasya Yörgüç Paşa Cami ve Türbesi”, *Vakıflar Dergisi*, 51, 45-84.

TOSUN, G. (2022). *Amasya-Gümüşhacıköy İlçesi Gümüş Yeni (Maden) Camii (Hagios Georgios Kilisesi)*, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

ÜNAL, R. (2022). *44 Numaralı Amasya Şeriye Sicili*, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

ÜNER, M. E. (2021). *Rakka Ahkâm Defterlerinde Suruç Kazası*, İskenderiye Yayınevi, 2021.

ÜNER, M. E. (2024). “Rakka Ahkâm Defterlerinde Ruha Sancağı”, *XIX. Türk Tarih Kongresi (3-7 Ekim 2022), Kongreye Sunulan Bildiriler*, C. III/I, (Haz. Abdullah Kaymak, Selin Eren vd.), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 499-537.

ÜSTÜN, E. S. (2025). “Trabzon Ahkâm Defterlerine Göre Ünye Kazası (1742-1830)”, *Akademik Literatür Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (AKALİD)*, 3/1, 33-49.

EKLER

Konu	Defter numarası/Sayfa numarası-Hüküm sırası	Adet	Yüzde (%)
Asayiş	1/118-3, 1/138-6, 1/183-2, 1/266-2, 2/10-3, 2/92-4, 2/93-3, 2/109-4, 2/178-2, 2/183-3, 2/192-1, 2/201-1, 2/451-5, 3/130-3, 3/340-4, 4/43-1, 4/198-3, 4/198-4, 4/242-1, 4/243-2, 4/290-4, 5/36-3, 5/88-3, 5/99-3, 5/105-1, 5/160-1, 5/309-1, 6/98-1, 6/147-3, 6/174-3, 6/191-2, 6/292-1, 6/363-4, 7/283-1, 7/347-1, 7/348-1, 7/352-3, 7/355-1, 8/72-3, 8/94-3, 8/153-1, 8/182-2, 9/39-1, 9/167-2, 9/181-1, 9/184-1, 9/185-2, 9/229-1, 9/266-1, 9/291-1, 9/293-2, 9/306-2, 9/307-1, 9/318-1, 9/319-1, 9/324-1, 9/324-3, 9/326-2, 10/31-2, 10/31-3, 10/76-3, 10/290-3, 10/292-1, 10/369-1, 11/80-3, 11/275-1, 12/125-3, 12/127-1	68	29

Vakıf	1/41-6, 1/92-5, 1/125-2, 1/139-3, 1/176-5, 1/185-1, 1/201-1, 1/255-3, 2/23-3, 2/48-4, 2/78-1, 2/79-3, 2/82-3, 2/107-1, 2/143-1, 2/188-2, 2/444-4, 2/460-2, 3/48-2, 3/58-2, 3/164-2, 3/193-1, 4/46-2, 4/47-1, 4/64-5, 4/108-4, 4/161-2, 4/216-2, 4/281-3, 5/167-2, 6/316-1, 9/79-2, 9/83-1, 9/91-2, 9/306-3, 9/325-1, 9/369-2, 10/88-1, 10/186-3, 10/239-1, 10/298-1, 10/372-3, 11/95-4, 11/270-1, 11/352-2, 12/75-4	46	19,5
Görevliler hakkında şikâyetler	2/78-3, 2/105-3, 2/181-3, 3/307-5, 3/308-1, 3/313-1, 4/76-2, 5/125-1, 5/162-2, 5/165-2, 5/276-3, 6/103-4, 6/107-1, 6/112-2, 6/314-3, 6/314-4, 6/361-1, 9/70-4, 9/168-1, 9/290-4, 10/89-4, 10/91-2, 10/367-1, 10/368-1, 11/272-2	25	11
Miras	1/12-1, 2/71-4, 2/106-4, 2/383-3, 2/384-3, 3/21-2, 4/392-2, 4/393-1, 5/12-1, 5/88-4, 5/91-1, 6/97-3, 7/285-5, 9/10-3, 9/11-1, 9/17-2, 10/259-1, 10/327-4, 10/368-2, 10/368-3, 10/372-4, 11/64-4	22	9,5
Vergi Sorunları	1/32-4, 2/75-2, 2/76-2, 2/99-3, 2/167-1, 2/167-2, 2/327-1, 2/452-1, 3/207-3, 4/10-2, 4/150-1, 6/25-2, 6/70-3, 6/209-3, 6/322-2, 9/190-1, 10/134-2, 10/229-4, 10/230-3, 10/266-4, 10/266-5, 11/326-2	22	9,5
Borç	2/333-3, 2/453-3, 3/50-3, 4/48-2, 4/52-3, 4/199-3, 4/202-2, 4/238-2, 5/88-1, 6/361-2, 6/361-5, 7/82-2, 9/298-2, 9/337-1, 9/351-1, 10/170-1, 10/367-2, 11/224-2, 11/321-1	19	8
Mülk gaspı	2/91-3, 2/99-2, 2/332-2, 2/458-1, 2/458-4, 3/36-5, 4/240-3, 5/10-4, 6/32-1, 6/133-2, 6/306-3, 7/235-4	12	5
Su sorunları	1/250-3, 2/101-2, 3/39-3, 3/39-4, 3/39-5, 3/62-1, 6/203-4	7	3

Sivas Ahkâm-ı Şikâyet Defterlerine Göre 18. Yüzyılda Gümüş Kazası (1742-1774)

Arazi sorunları	1/209-1, 1/222-1, 4/206-2, 10/91-3, 10/173-3	5	2
Nikah	1/67-3, 10/327-2, 12/226-1	3	1
Alım-satım	2/329-2, 9/88-2	2	1
Görevli şikâyetleri	7/39-2, 9/328-2	2	1
İskân	1/67-4	1	0,4

EK 1: Şikâyetlerin Konularına Göre Dağılımı

Yerleşim Yeri	Defter no/Sayfa numarası-Hüküm sırası	Adet
Gümüş/Gümüşâbâd Kaza Merkezi	1/67-4, 1/80-5, 1/92-5, 1/138-6, 1/139-3, 1/176-5, 1/183-2, 1/185-1, 1/201-1, 1/222-1, 1/255-3, 1/266-2, 2/82-3, 2/91-3, 2/105-3, 2/143-1, 2/167-1, 2/188-2, 2/201-1, 2/327-1, 2/333-3, 2/444-4, 2/460-2, 3/307-5, 3/308-1, 3/313-1, 4/43-1, 4/46-2, 4/47-1, 4/64-5, 4/76-2, 4/242-1, 5/88-1, 5/88-3, 5/125-1, 6/70-3, 6/147-3, 6/203-4, 7/39-2, 7/352-3, 7/355-1, 8/72-3, 9/168-1, 9/181-1, 9/184-1, 9/190-1, 9/328-2, 10/89-4, 10/170-1, 11/321-1,	50
Gümüş kasabası	1/41-6, 2/167-1, 6/209-3, 6/133-2, 10/173-3	5
KÖYLER		
Hacıköyü	1/12-1, 1/32-4, 1/67-3, 1/118-3, 1/125-2, 1/209-1, 1/250-3, 2/10-3, 2/23-3, 2/71-4, 2/75-2, 2/76-2, 2/78-1, 2/78-3, 2/79-3, 2/92-4, 2/93-3, 2/106-4, 2/107-1, 2/109-4, 2/178-2, 2/181-3, 2/183-3, 2/329-2, 2/383-3, 2/384-3, 2/451-5, 3/21-2, 3/39-3, 3/39-4, 3/39-5, 3/48-2, 3/50-3, 3/58-2, 3/62-1, 3/130-3, 3/164-2, 3/193-1, 4/108-4, 4/150-1, 4/199-3, 4/216-2, 4/238-2, 4/243-2, 5/36-3, 5/88-4, 5/91-1, 5/99-3, 5/105-1, 5/162-2, 5/165-2, 5/167-2, 5/276-3, 5/309-1, 6/32-1, 6/97-3, 6/98-1, 6/103-4, 6/107-1, 6/174-3, 6/191-2, 6/292-1, 6/314-3, 6/314-4, 6/316-1, 6/322-2, 6/361-1, 6/361-2, 6/361-5, 6/363-4, 7/82-2, 7/283-1, 7/285-5, 7/347-1, 7/348-1, 8/94-3, 8/153-1, 8/182-2, 9/10-3, 9/11-1, 9/17-2, 9/39-1, 9/70-4, 9/79-2, 9/83-1, 9/83-3, 9/88-2, 9/91-2, 9/167-2, 9/185-2, 9/229-1, 9/266-1, 9/290-4, 9/291-1, 9/293-2, 9/298-2, 9/306-2,	135

	9/306-3, 9/307-1, 9/318-1, 9/319-1, 9/324-1, 9/324-3, 9/325-1, 9/326-2, 9/337-1, 9/369-2, 10/31-2, 10/31-3, 10/76-3, 10/88-1, 10/134-2, 10/186-3, 10/239-1, 10/259-1, 10/290-3, 10/292-1, 10/298-1, 10/327-2, 10/327-4, 10/368-2, 10/369-1, 10/372-3, 11/64-4, 11/80-3, 11/95-4, 11/224-2, 11/270-1, 11/275-1, 11/326-2, 11/352-2, 12/75-4, 12/125-3, 12/127-1, 12/226-1	
Dankaza	1/80-5, 4/281-3	2
Karaköy	2/99-2	1
Çepni	2/99-3, 2/167-2, 4/48-2, 4/52-3	4
İmirler	2/101-2, 2/452-1, 2/458-1, 3/36-5, 4/240-3	5
Hacılar	2/106-4	1
Arabhacı/Arabhacılı	4/202-2, 9/351-1, 10/266-4, 10/266-5	4
Keçiköy	2/453-3, 4/290-4	2
Kozluviran	2/458-4, 4/392-2, 4/393-1, 6/112-2	4
Kuzvıran	5/10-4, 5/12-1	2
Bedenderesi	3/207-3, 4/10-2	2
Bayırlı	3/340-4	1
Eslemes	4/161-2	1
Kutluca	4/198-3, 4/198-4, 5/160-1	3
Halas	4/206-2	1
Bulak	4/290-4	1
Han	6/25-2	1
Yemiş	6/112-2,	1
Korkud	6/112-2	1
Malül	6/306-3	1
Ovacık	2/332-2, 6/112-2, 7/235-4	3
Kışla	10/91-2, 10/91-3	2
Döğenci	10/266-4, 10/266-5	2
Uluköy	10/229-4, 10/230-3	2
İpekceköy?	10/266-4, 10/266-5	2
Alçakçetmi	10/367-1	1
Çetmi	10/367-2, 10/368-1, 10/368-3, 10/372-4	4
Gebe?kilise	11/272-2	1

EK 2: Şikâyetlerin Yerleşim Yerlerine Göre Dağılımları**EXTENDED ABSTRACT**

Amasya city, which has a very ancient history, is a historical city that stands out with its social, economic and cultural aspects. Amasya, which was also the provincial center during the years it joined the Ottoman State, preserved its status as one of the important sanjaks of the Ottoman State until the collapse of the state. In this study, the district of Gümüş, which has a deep-rooted and important history like Amasya, will be mentioned. Today, the district affiliated

with Amasya and named Gümüşhacıköy was called Gümüş Kazası during the Ottoman period. During the period under review and in archival documents, the name of the district sometimes appears as simply Gümüş, sometimes as Gümüşâbâd, and sometimes as Gümüş ma'a Hacıköyü.

In the study, the first 12 registers from the Sivas Ahkam-ı Şikâyet registers belonging to the province of Sivas, to which the district of Gümüş also belongs, were scanned. The first register starts with the date 1742. The last register examined is the Sivas Ahkâm-ı Şikâyet Registers number 12 and it ends in 1774. A total of 236 provisions related to Gümüş were identified from these registers. Based on the complaints, attempts were made to interpret the socio-economic life in the district of Gümüş. During that period, the names of the neighborhoods, townships and villages of Gümüş district were determined and included in the study. The complaints include personal issues such as inheritance, debt, and buying and selling faced by the people living in the district of Gümüş and its surrounding settlements, as well as complaints concerning the general public, such as taxation and security issues in the region. Various information about the foundations in the district of Gümüş in the 18th century is also provided.

There is insufficient research on the district of Gümüş, which holds an important position due to its location very close to the junction of the middle and left branches of the main road routes in Anatolia and the silver mine found in its lands. This study, prepared using the Sivas Ahkâm-ı Şikâyet Defterleri (Sivas Court Registers), provides various information about the district of Gümüş in Amasya in the 18th century.

Using documents that shed light on the 30 years of the Gümüş district corresponding to the mid-18th century, this study has uncovered important information about the district. First, it discusses the names of the subdistricts, villages, hamlets, and neighborhoods belonging to the district, as well as its administrative structure. Information was obtained on three subdistricts and 28 villages belonging to the district. During the period under review, Gümüş was subject to the tax system of the Tokat voivodeship. The voivodes were complained about for collecting excessive taxes. The district also had lands operated in various forms, such as property, timar, zeamet, waqf, yaylak, and koru. Information is also provided about the rivers flowing through the district, independent water sources, and mills in the district. The district's administrative and legal affairs were conducted through the qadi and deputies. The decrees and orders from the Divân-ı Hümayûn were addressed to the qadi and deputies.